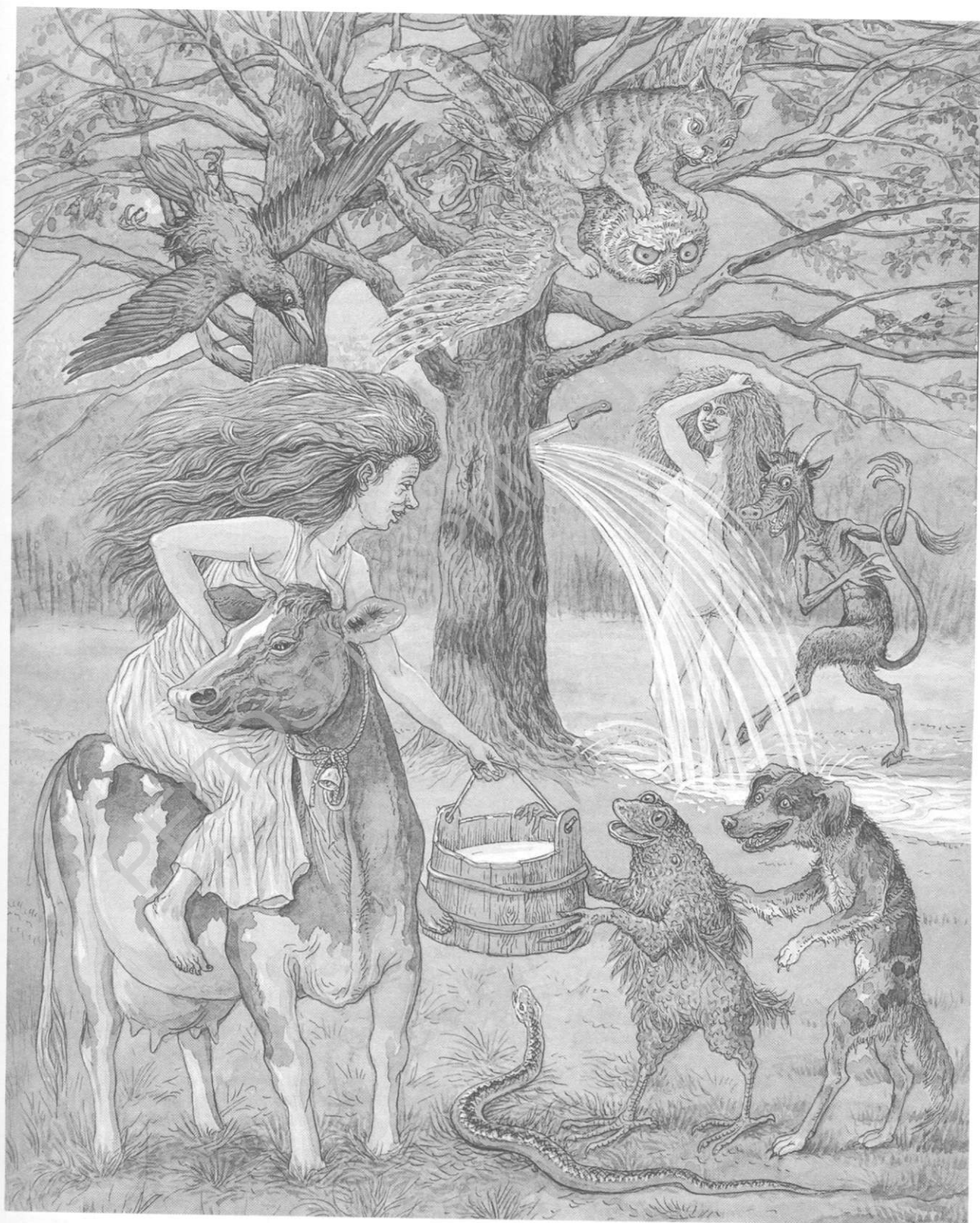

МАЛОЧНЫЯ ВЕДЗЬМЫ, ведзьмы — кароўніцы, міфічныя істоты, якія лічыліся шкоднымі, бо адбіралі ў кароў малако, ад чаго змяншаўся ўдой, а малако рабілася вадкае, без вяршкоў, у той час як у саміх М.в. малако становілася надзвычай густое і адразу ў даёнцы збівалася ў масла. Свае чарадзеіскія намеры М.в. найчасцей ажыццяўлялі ў тыя дні, «калі раса малочная» — на святога Юр'я (першае запасванне скаціны) і на Купалле. У першы свой шабас на купальскую ноч М.в. і чэрці збіраліся разам і ладзілі агульнае купанне ў малацэ, адабраным у чужых кароў. У гэты ж дзень М.в. ездзілі на каровах з пашы да ваколіцы. М.в. ніколі не насілі з сабою малака — ім дастаткова было ўтыркнуць нож у дрэва, і адтуль яно пачынала струменіць. Пад М.в. падазравалі асобных мясцовых жанчын, здольных ажыццяўляць чарадзеіскія дзеянні не толькі ў сваім натуральным вобліку (на ліхі промысел яны выходзілі голымі ці ў кашулі, з раскудлачанай галавою), але і ператвораных у нейкую зааморфную істоту: жабу-рапуху, сабаку, кошку, ласку, курыцу, гругана, леляка (казадоя), гадзюку, яшчарку, муху. Здаралася, у нар. уяўленні ствараўся кампіляцыйны вобраз М.в.: яна малявалася велічынёй з саву, з жабінай галавою і на курыных нагах. Заўважаным у вядзьмарстве асобам стараліся нічога не даваць, каб праз пазычаную рэч М.в. не адабралі малака. Пашыранасць вераванняў пра М.в. прывяла да стварэння разнастайных лакальных варыянтаў гэтых вобразаў. Спосабы здабычы М.в. малака ўяўляліся неаднолькава. Адабраць малако ў каровы М.в. магла нават толькі глянуўшы на яе вымя ці пакаштаваўшы яе малака, а таксама ўзяўшы касмыль яе шэрсці, пусціўшы сваю карову ў агульную чараду, пазбіраўшы раскіданыя пастухамі крошкі (ва ўсіх выпадках — праява кантактнай магіі), альбо «доячы» зубы бараны (імітацыйная магія) з думкамі пра пэўных кароў. М.в. нібыта перакідвалася ў дробную жывёліну, падчэплівалася да вымені і высмоктвала малако, ад чаго карова шалела і захворвала на мастыт. Да ўсходу сонца М.в. бралі хустку ці анучу, цадзілку, кашулю, ручнік з кутасамі, размахвалі ім і цягалі па расе на чужых межах, градах, нівах і прамаўлялі магічныя словы: «Няхай з вады малако будзе», «Малако з кветак чырвоных, жоўтых, бе-

лых... плыві да нас!», «Кароўкі ўсялякае масці, няхай ваша малако да мяне ідзе!». Цягаючы анучку, па мянушках пералічвалі ўсіх кароў, і таму гаспадыні давалі каровам падменныя мянушкі, адпаведныя дням іх нараджэння (Васкрасёха, Панедзя, Аўтурэня, Сярода, Чацвера, Пяцёха, Субоня), або мянушкі свінні, кошкі, сабакі, і г.д., у выніку чаго М.в. атрымае ці малако, ці мачу ад гэтых жывёл. Потым тую палатніну М.в. падвешвалі ў хаце і падстаўлялі збанок, куды сцякала малако, або кідалі яе ў бочку, і тая напаўнялася малаком. М.в. збіралі ў *Чысты чацвер* з поля абранага гаспадара 9 камянёў і, напаліўшы іх, кідалі ў збанок з вадою, пасля чаго малако ад каровы суседа пераходзіла да чарадзеікі. М.в. давалі чужой карове трыпутнік, сарваны імі зубамі на межах; а таксама выкідвалі на вуліцу дзяркач ці цадзілку, і якая карова зачэплівала іх, тая і страчвала малако. Ад шкоднага ўздзеяння М.в. існавала цэлая сістэма абярэгаў: на шыю карове вешалі васковыя свечкі, часнок, асвятчоную соль, а на рогі — вянкi з павароткі і з асінавых галінак; першацёлкам у рагу свідравалі дзірачку і, заліўшы туды ртуць, залеплівалі воскам ад грамнічнай свечкі; пры запасванні, каб усе чары аказаліся марнымі, праціралі вымя асвятчоным макам; змазвалі асвятчоным салам, клалі на Юр'я ў варотах жалеза, ніты ад кроснаў («Як гадзюка нітоў не разбярэ, так ад кароўкі малака не адбярэ. Як жалеза гадзюка не ўгрызе, так каб ведзьма маю кароўку не ўгрызнула!»); гаспадары падкурвалі кароў асвятчонымі зёлкамі; давалі з'есці карове стоўчаную высушаную змяю, знойдзеную напярэдадні Юр'я; пакрывалі карову кажухом; абсыявалі абору крапівою, макам; вешалі на вароты хлява калючыя, пякучыя і з горкім пахам расліны, грамнічныя свечкі, на якіх, казалі, застаюцца сляды зубоў М.в., так і не здолеўшай прабрацца ў хлeў; на Вадохрышча рабілі драўляны крыж, апускалі яго ў калодзеж на вадку, а дастаўшы, прымацоўвалі на варотах; праганялі карову праз распалены на вуліцы агонь, які павінен быў знішчыць чары. Каб дакладна ўстанавіць, хто сярод суседзяў з'яўляецца М.в., таксама існавалі розныя спосабы: перасыпалі ў паселішчы вуліцу льяной кастрыцаю ці прынесенай з лесу ігліцаю з мурашкамі або працягвалі ўпоперак дарогі спрадзе-

Малочные ведзмы.

ную левай рукою канапляную ці льяную нітку, і тады менавіта ведзьміна карова не здолее пераадолець гэтай перашкоды; трэслі канаплю-самасейку, у выніку чаго М.в. павінна была прыбегчы; набіралі з купальскага вогнішча попелу і стаялі на ростаньках, і туды мусяць сабрацца ўсе М.в., каб выпрасіць таго попелу; М.в. можна, лічылі, убачыць, выйшаўшы за хлявы з хамутам на шыі, альбо калі глядзець праз барану на статак ці праз дзірачку ад агарка лучыны — на людзей, што моляцца ў царкве ў велікодную ноч; М.в. можна выявіць і па тым, што менавіта каля яе хаты спыняюцца і рыкаюць суседскія каровы. Супраць М.в. стараліся змагацца і актыўнымі дзеяннямі. Убачыўшы ў хляве вялікую жабу ці не сваю кошку, тройчы білі крыж-накрыж лазовым прутам як пераўвасобленую М.в. і выгуквалі яе імя. Падазронай жабе наносілі раны, спадзеючыся, што адпаведнае калецтва праявіцца і на сапраўднай ведзьме, альбо наогул праколвалі яе асінавым калом. У пакаранні М.в. таксама прымянялася імітацыйная магія: у толькі што падоенае малако ўкідвалі напаленую да чырвана падкову, і сэрца шкодніцы абавязкова заскварыцца. Гэтаксама прынятую за М.в. муху завязвалі ў цадзілку, калолі іголкамі і вешалі ў анучцы над загнетам, распаліўшы агонь асінавымі дрывамі з крапівою, каб дакладна так пякло і калола ліхадзейцы. За суткі такіх выпрабаванняў, казалі, М.в. можна давесці да смерці. Калі ж яна ўсё-такі прыбяжыць прасіць літасці, трэба пільнаваць, каб, адыходзячы, не знесла з двара шчопаць зямлі ці якую трэску, бо ўсе свае чары паўторыць ізноў.

Літ.: Беларускія народныя прыкметы і павер'і. Кн. 1. Зямля стаіць пасярод свету... Мн., 1996; Тое ж. Кн. 2. Жыцця адвечны лад. Мн., 1998. С. 377, 429—431, 434, 466, 469—477, 583; Тое ж. Кн. 3. Зямная дарога ў вырай. Мн., 1999. С. 94, 143—155, 641—642.

У. А. Васілевіч.